

BİLECİK İLİNİN TURİZM POTANSİYELİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: YEREL PAYDAŞLAR ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Sıla KARACAOĞLU¹

ORCID: 0000-0001-7724-2188

ÖZ

Bilecik ili, Marmara Bölgesi'nin güneydoğusunda; Karadeniz, Marmara, Ege ve İç Anadolu

bölgelerinin kesiştiği noktada yer almaktadır. Yüz ölçümü açısından Türkiye'nin en küçük şehirlerinden biridir. Zengin coğrafi kaynaklarının yanı sıra tarih boyunca pek çok farklı medeniyetin izlerini taşıyan Bilecik, Osmanlı Devleti'nin kurulduğu topraklara ve Milli Mücadele'de İnönü Savaşlarına ev sahipliği yapmasından dolayı "Kuruluş ve Kurtuluşun Şehri" olarak adlandırılmaktadır. Bununla beraber, bir turizm destinasyonu olarak çok fazla tanınmadığı söylenebilir. Buradan hareketle araştırmada Bilecik ilinin turizm potansiyelinin farklı paydaşların bakış açısıyla ele alınması ve ildeki turizmin zayıf ve güçlü yönleri ile fırsatları ve tehditlerine ilişkin bir tespit yapılması amaçlanmıştır. Nitel bir yaklaşım benimsenen araştırmada, öncelikle ikincil veriler üzerinden doküman incelemesi yapılarak Bilecik ilinin doğal, tarihi ve kültürel turistik kaynak değerlerine ilişkin bir envanter çıkarılmıştır. Ardından, Mayıs 2021-Haziran 2021 tarihleri arasında ilin turizm potansiyeli konusunda fikir sunabileceği düşünülen kamu kurumu yöneticileri, otel, acenta ve yiyecek-içecek işletmecileri, sivil toplum kuruluşları temsilcileri ve akademisyenlerden oluşan toplam 15 kişiyle gerçekleştirilen görüşmelere SWOT analizi ve betimsel analiz uygulanarak bulgular değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçları genel olarak, yerel paydaşların Bilecik ilinin turizm potansiyelinin güçlü yönlerinin ve fırsatlarının farkında olduklarını göstermektedir. Bununla beraber, ilin turizm potansiyeline ilişkin zayıf yönlerin ve tehditlerin katılımcılar tarafından daha fazla algılandığı görülmektedir. Buradan hareketle makale, Bilecik ilinin turizm potansiyelinin geliştirilmesine ve turizm

¹ Doç. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi, sila.karacaoglu@bilecik.edu.tr

Geliş Submitted: 04.05.2023- Kabul Accepted: 26.07.2023

gelişiminin başarılı bir biçimde sürdürülebilmesine yönelik bölgedeki turizm paydaşlarına sunulan önerilerle son bulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Turizm Potansiyeli, Yerel Paydaşlar, SWOT, Betimsel Analiz, Bilecik.

EVALUATION OF TOURISM POTENTIAL OF BİLECİK PROVINCE: A RESEARCH ON LOCAL STAKEHOLDERS

ABSTRACT

Bilecik province is located in the southeast of the Marmara Region at the intersection point of Black Sea, Marmara, Aegean and Central Anatolia regions. It is one of the smallest cities in Turkey in terms of area. Bilecik, which bears the traces of many different civilizations throughout history in addition to its rich geographical resources, is called the ‘City of Establishment and Liberation’ as it is the home of the İnönü Battles in the War of Independence and the lands where the Ottoman Empire was founded. However, it can be said that it is not very well known as a tourism destination. From this point of view, the aim of this study is to examine the tourism potential of Bilecik from the perspective of different stakeholders and to make a determination regarding the weaknesses, strengths, opportunities, and threats of tourism in the province. In the research, in which a qualitative approach was adopted, an inventory of the natural, historical and cultural touristic resource values of Bilecik province was taken out by primarily conducting a document analysis on secondary data. Then, the findings were evaluated by applying SWOT analysis and descriptive analysis to the interviews conducted between May 2021 and June 2021 with a total of 15 people, including public institution managers, hotel, agency, and food and beverage operators, representatives of non-governmental organizations, and academicians, who were thought to be able to offer ideas about the tourism potential of the province. The results of the research show that local stakeholders are generally aware of the strengths and opportunities of Bilecik's tourism potential. However, it has been seen that the weaknesses and threats related to the tourism potential of the province are perceived more by the participants. Based on this, the paper concludes with recommendations presented to the tourism stakeholders in the region for the development of tourism potential of Bilecik province and successful continuation of tourism development.

Keywords: Tourism Potential, Local Stakeholders, SWOT, Descriptive Analysis, Bilecik.

1. GİRİŞ

Seyahat endüstrisi, 1980’lerden itibaren sürekli olarak büyümüştür. Bu durumun sonucu olarak şehirler, kaçınılmaz olarak turizm hareketlerine dahil edilmiştir (Ashworth ve Page, 2011). Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü’nün (UNWTO) raporuna göre, 2030 yılında dünya çapında 1.8 milyar uluslararası ziyaretçinin turizm hareketlerine katılması öngörülmektedir (UNWTO, 2011). ITB Berlin ve IPK International’ın 2022 yılı seyahat verilerine göre ise şehir turizmi, deniz-kum-güneş turizminden sonra ikinci sırada tercih edilmektedir. Pandemi döneminde önemli bir talep patlaması yaşayan doğa temelli tatiller ise 2022’de de pazar payını arttırarak turizmde en hızlı büyüyen segmenti olmuştur (ITB Berlin, 2023).

Literatür incelendiğinde araştırmacıların şehir turizmini, çeşitli faaliyetlerden oluşan ve birçok faktöre bağlı karmaşık bir olgu olarak tanımladığı görülmektedir (Ashworth ve Tunbridge, 1990; Tao, Zhong, ve Hong, 2005; Ashworth ve Page, 2011; Yuan, Deng, Pierskalla ve King, 2018; Stors, 2022). Bunun başlıca nedeni, turizmde değişen eğilimlerin farklı alternatif turizm türlerini ve aynı zamanda “destinasyon”, “alt destinasyon” ve “şehir turizmi” gibi bütünleşmiş turizm ürünlerini ortaya çıkarmasına imkân sağlamasıdır (Giritlioğlu ve Avcıkurt, 2010). Günümüzde turistler, seyahatlerinde daha çok esneklik ve çeşitlilik sunan, birkaç gün konaklamalı, doğal, sportif, sosyal, kültürel, sanatsal etkinliklerin, eğlence, gastronomi ve alışverişin içerisinde yer aldığı şehir gezilerini tercih etmektedir (Karacaoğlu ve Sert, 2019). Şehirlere yapılan ziyaretlerin % 80’inin tamamen şehir turizmi kapsamında olduğu, % 20’sinin ise diğer turizm türleriyle ilişkili gerçekleştiği tahmin edilmektedir (Badita, 2013). Şehirleri ziyaret eden turistler, deniz turizmini tercih eden turistlere göre daha fazla harcama yapmaktadır (Ashworth ve Page, 2011). Söz konusu öneme atfen, dünyanın her yerindeki şehirler büyümelerine katkıda bulunmak ve olumlu bir imaj yaratmak için daha fazla turist ve yatırımcı çekme rekabetine girmiştir. Bu bağlamda, marka şehirler oluşturmak yöneticiler için oldukça popüler bir araç haline gelmiştir (Priporas, Stylos ve Kamenidou, 2020). Yerel yönetimler hem turist sayısını hem de iç yatırımları arttırarak rekabet avantajı elde etmek için topluluk gelişimini, yerel kimliğin güçlendirilmesini ve yerel halkın şehirleriyle tanımlanmasını önemsemektedirler

(Anttiroiko, 2015). Bununla beraber, turizme açılan şehirlerin seyahatin desteklediği ulaşım, konaklama ve diğer turizm altyapılarını tamamlamış olması gerekmektedir (Ashworth ve Page, 2011).

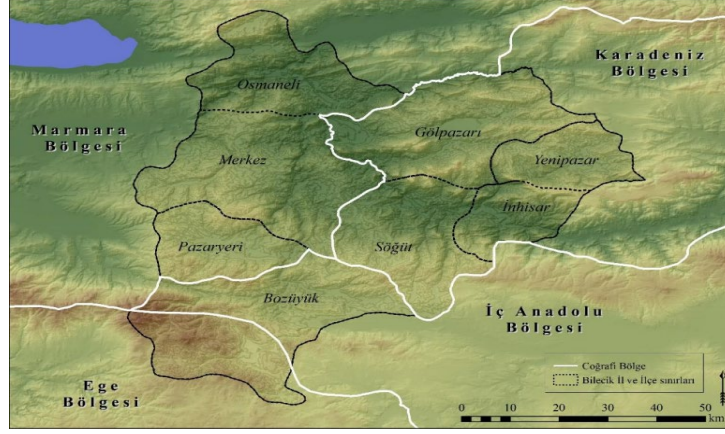
Araştırma konusunu oluşturan Bilecik ili, coğrafi konumu itibariyle oldukça dikkat çekicidir. Türkiye'nin önemli sanayi ve ticaret merkezleri olan İstanbul, Kocaeli, Sakarya, Bursa, Eskişehir, Ankara gibi illere ulaşım açısından oldukça yakındır ve aynı zamanda Marmara Bölgesi'nin Anadolu'ya açıldığı yollar üzerinde bulunmaktadır (Aygün, 1998). Coğrafi konumdan kaynaklanan zengin bitki örtüsü ve hayvan çeşitliliğine ek olarak geçmişte antik çağlara tarihlenen, Osmanlı Devleti'nin kurulduğu topraklar olan ve Milli Mücadele Dönemi'nde aktif rol oynayan Bilecik, doğal ve kültürel miras açısından oldukça zengin kaynaklara sahiptir. Bununla beraber, bir turizm destinasyonu olarak ilin çok fazla tanınmadığı söylenebilir. Buradan hareketle çalışmada, Bilecik ilinin turizm potansiyeli hakkında fikir sunabileceği düşünülen kamu kurumu yöneticileri, otel, acenta ve yiyecek-içecek işletmecileri, sivil toplum kuruluşları (STK) temsilcileri ve akademisyenlerden oluşan çalışma grubuna yapılandırılmış bir görüşme uygulanmıştır. Paydaşların değerlendirmeleri SWOT ve içerik analizlerine tabi tutulmuştur. Böylece, Bilecik'teki turizm potansiyelinin zayıf ve güçlü yönleri ile fırsatları ve tehditlerine ilişkin bir tespit yapılması amaçlanmıştır. Son olarak paydaşların yanıtlarından yola çıkılarak Bilecik ilinin turizm potansiyelinin gelişimine ilişkin öneriler sunulmuştur.

2. ARAŞTIRMA ALANININ ÖZELLİKLERİ VE KAYNAK DEĞERLERİ

2.1. Bilecik İlinin Coğrafi Özellikleri

Güney Marmara bölümünün doğusunda ve Sakarya Nehri'nin bir kolu olan Karasu Vadisi'nde yer alan Bilecik (Bilgin, 2012), 39° ve 40°31 kuzey enlemleri ile 29° 43" ve 30° 41 doğu boylamlarında bulunmaktadır (Çakıcı, 2015). Dört coğrafi bölgede (Marmara, Karadeniz, İç Anadolu ve Ege Bölgeleri) toprağı bulunan tek il olan Bilecik, şehrin merkezi Marmara Bölgesi'nde yer aldığı için bu bölgeye dahil edilmiştir (Aygün, 1998). Doğudan Bolu ve Eskişehir, güneyden Kütahya, batıdan Bursa ve kuzeyden Sakarya ile çevrili olan Bilecik (Vatan, 2015), 4321 km²'lik alanı ile Türkiye'nin küçük illeri arasında yer almaktadır (Şekil 1). Yüzölçümü sıralaması bakımından 65. sırada bulunmaktadır (Çakıcı, 2015). Bilecik ili; merkez, Bozüyük,

Pazaryeri, Söğüt, Osmaneli, Gölpazarı, İnhisar ve Yenipazar ilçelerinden oluşmaktadır (Bilecik Valiliği, 2023a). Sakarya Nehri, ilin en önemli akarsuyudur ve kuzey-güney istikametinde akarak şehri iki parçaya ayırmaktadır. Bilecik'in şehir merkezi, Sakarya Nehri'nin güneybatısında kurulmuştur (Menteşe ve Tağıl, 2012).

Şekil 1: Bilecik İl ve İlçe Sınırları Haritası (Özkan, 2022).

Bilecik ilinin geçiş bölgesinde yer alması, su kaynakları ve çeşitlilik gösteren topografyasına bağlı olarak üç farklı iklim tipi görülmektedir. Merkez ilçe ve İnhisar'da Marmara Bölgesi'nde rastlanan geçiş iklim tipi (Özkan, 2022), Bozüyük, Pazaryeri ve Yenipazar ilçelerinde İç Anadolu Bölgesi ikliminin özellikleri mevcuttur. Osmaneli, Gölpazarı ve Söğüt ilçelerinin Sakarya Irmağı kıyı şeridinde ise mikro-klima iklim bölgesi görülmektedir (Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2016). İlin başlıca tarım ürünleri arpa, buğday, mısır, ayçiçeği, baklagiller, soğan, domates, sivribiber, patlıcan ve şerbetçiotu sayılabilir. Ayva, nar, kiraz, karpuz, ceviz, üzümüyle de meşhur olan Bilecik'in uygun alanlarında seracılık da yapılabilmektedir (Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2019). Büyükbaş hayvancılık, arıcılık, ipek böcekçiliği ve alabalık yetiştiriciliği ildeki önemli hayvancılık faaliyetleridir.

Bilecik ilini meydana getiren topraklar tepelik alanlar ile dik ve derin vadilerle yarılmış aşınım düzlükleridir. Toprakların % 60'ını aşınım düzlükleri ve platoluk alanlar, % 32'sini dağlar ve % 8'ini ovalar kaplamaktadır (Başkaya, 2017). Bozüyük, Gölpazarı, Osmaneli ve Pazaryeri Ovaları akarsuların taşıdığı verimli alüvyonları biriktirmeleriyle oluşmuştur (Bilecik Valiliği, 2023b). Dağların yükseltisi 1500 metreyi aşmamaktadır (Aygün, 1998). Kuzey Anadolu Dağları'ndan Koroğlu Dağları'nın başlangıcı Bilecik'te bulunduğundan, kuzeyden güneye doğru ani bir yükselme söz

konusudur (Kuyucu, 2017). Bilecik il merkezi, denizden 526 metre yükseklikte bulunmaktadır (Nikolayidis, 2016). Yıllık yağış toplamı 450 kg/m² civarındadır. En çok Ocak ve Mayıs aylarında yağış olmaktadır (Öztürk ve Ocak, 2020). Bilecik ili, yağış açısından yeterli miktara sahip olmasından dolayı ormanlar açısından zengindir. Yüzölçümünün neredeyse yarısını ormanlık alanlar meydana getirmektedir (Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2019).

Bilecik ilinin nüfusu, çeşitli dönemlerde artışlar ve azalmalar yaşamıştır. 1935-2010 yıllarında Bilecik ilinin nüfusu devamlı olarak artış göstermiştir. 1935 yılında 24.114 olan nüfus, 2010 yılında 78.258'e ulaşmıştır. 2011 yılında ise toplam nüfus 65.459'a düşmüştür. Bilecik ilinde 1935'ten 1985 yılına kadar kırsal nüfusun kentsel nüfustan fazla olduğu görülmektedir. 1985'ten 2011 yılına kadar olan dönemde ise kentsel nüfus, kırsal nüfusu geçmiştir. Buradan, söz konusu dönemde Bilecik ilinin göç aldığı anlaşılmaktadır (Menteşe ve Tağıl, 2012). Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi, 31 Aralık 2021 tarihine göre Bilecik'in il merkezi, ilçe, belde ve köylerinin toplam güncel nüfusu 228.332'tür (Türkiye İstatistik Kurumu -TÜİK, 2021).

Bilecik'in gelişmiş ticari ve ekonomik faaliyetlere sahip İstanbul, Bursa, Eskişehir, Kocaeli ve Sakarya illeri ile coğrafi yakınlığı ve ilişkileri sonucu ticaret merkezi olarak çok fazla güçlenemediği söylenebilir (Aygün, 1998). Bununla beraber, Bilecik ili Türkiye'nin porselen ve seramik merkezi konumundadır. En önemli endüstriyel hammadde ve ihracat ürününü ise mermer oluşturmaktadır (Menteşe ve Tağıl, 2012). İl genelinde çok sayıda mermer yatakları (Bilecik pembesi-gülkurusu, Söğüt beji ve Gölpazarı beji) mevcuttur (Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2013). Ayrıca, il genelinde 55 doğal taş ocağı ile 35 doğal taş işleme tesisi yer almaktadır (Yurdakul, 2015). Bilecik İl Kültür Turizm Müdürlüğü tarafından hazırlanan İl Bazlı Veri Toplama Şablonu (2023) incelendiğinde ilde faaliyet gösteren 9 adet konaklama işletmesi ile 2500 yatak kapasitesi, 13 adet işletme belgeli seyahat acentası, 7 adet Kültür ve Turizm Bakanlığı belgeli restoran/cafe ile 30 adet belediye belgeli restoran/cafe bulunduğu görülmektedir (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023).

2.2. Bilecik İlinin Doğal Kaynak Değerleri

Bilecik ili ve çevresinin doğal değerlerine ait varlıklarını flora, fauna, tabiat parkları, göl ve göletler, barajlar ve mesire yerleri, şelaleler, kanyonlar, mağaralar, yaylalar, içmeler ve kaplıcalar olarak sınıflandırmak mümkündür.

Flora: Yırca-Bürmece-Kömürsu ile Muratdere’de yer alan orman florasının tespiti için gerçekleştirilen arazi çalışmalarında alanın florasının 79 familya ve 299 cinse ait 505 takson; 358 tür, 90 alttür ve 46 varyeteden oluştuğu tespit edilmiştir (Türe ve Tokur, 2000). 1000 metreye kadar olan yüksekliklerde orman örtüsü genellikle makiler, otsu bitkiler ve meşe ağaçlarından oluşmaktadır (Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2019). Daha yükseklerde, güneyde Uludağ’ın uzantısında kestane, kayın, sarıçam, karaçam ve göknar ağaç türleri; kuzeye doğru ilerledikçe ise kızılçam ve meşe ağaç türlerinin yoğun olduğu görülmektedir. Şerbetçi otu, yalnızca Bilecik’te yetiştirildiğinden ile özgü endemik bir bitkidir. Şerbetçi otu, endüstri bitkileri arasında yer almaktadır ve botanik olarak kenevir ile akrabadır (Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2013). Bira sanayinde aroma verici olarak kullanılmaktadır. Ayrıca, Türkiye’de sadece Bilecik, Bursa, Kütahya, İzmir ve Sinop illerinde yayılım gösteren, kökleri tıbbi alanda ve gıda sektöründe kullanılan Çimtien otu ile Çiçekli ve Kömürsu Yaylaları’nda her yıl Mayıs ayında açan ve Doğal Hayatı Koruma Vakfı’nın 101 odak türü arasında yer alan ters lale ve şakayık il sınırlarında bulunan endemik bitkilerdendir (Şahinbaş, 2018). Son yıllarda tıbbi bir aromatik bitki olan lavanta da Bilecik ilinin farklı alanlarında yetiştirilmektedir ve turizm ürünü olarak da sunulmaktadır.

Fotoğraf: 1 ve 2: Pazaryeri Şerbetçi Otu Üreticisi ve Ters Lale (Kaynak: İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2023a).

Fauna: İlin orman açısından zengin olması, av hayvanları açısından da çeşitlenmeyi sağlamıştır. Dağlık, kayalık ve ormanlık alanlarda kurt, tilki, ayı, sansar, çakal, geyik, karaca, tavşan, dağ keçisi, yabandomuzu vb. memeli hayvan türlerinin yanı sıra ispinoz, baştan kara, keklik, bildircin, kırlangıç çulluk, yaban ördeği, üveyik gibi kuş türleri de mevcuttur. Merkez ilçe, Osmaneli ve Söğüt ilçelerinden geçen Sakarya Nehri ve kolları olan Göksu, Göynük Çayı ile küçük derelerde balıkçılık yapılmaktadır. Balık çeşitleri olarak, sazan, alabalık, kızılkanat, yayın, turna, tatlı su kefali ve kum balığı mevcuttur (Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2019). Yaban hayatı zenginliğinden kaynaklı olarak Bilecik ilinde çok sayıda devlet avlağı da bulunmaktadır (Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2016).

Tabiat Parkları: Küçükemmalı, Harmankaya Kanyonu ve Erikli Tabiat Parkları Orman ve Su İşleri Bilecik Şube Müdürlüğü sorumluluğundadır. Küçükemmalı Tabiat Parkı, Pazaryeri ilçesi, Küçük Elmalı Köyü'nde bulunmaktadır ve 2011 yılında tabiat parkı olmuştur. Gölet çevresi çam ağaçlarıyla kaplıdır ve florası oldukça çeşitlidir (Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2019). Aynı zamanda fauna açısından da oldukça zengindir. Çeşitli memeliler, kuşlar, sürüngenler, kemirgenler, balıklar gibi pek çok yabani hayvan türü tabiat parkında yaşamını sürdürmektedir (Başkaya, 2017). Harmankaya Kanyonu Tabiat Parkı, İnhisar ve Yenipazar ilçelerinin kesiştiği yerdedir. Erikli Tabiat Parkı ise Bozüyük ilçesi sınırları içerisinde yer almaktadır.

Göl, Göletler, Barajlar ve Mesire Yerleri: Bilecik ili ve ilçelerinin sınırları içerisinde çok sayıda göl, gölet ve sulak alan bulunmaktadır. Çerkeşli gölü, ilin tek doğal gölüdür (Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2019). Küçükemmalı Baraj Göleti, Bozcaarmut Baraj Göleti, Pelitözü Göleti, Türbin ve Dodurga Barajı turizm ve rekreasyon açısından en çok ziyaret edilen yerler arasındadır. Köknar ve çam ağaçlarıyla kaplı Bozcaarmut Göleti, kamp ve dinlenme amaçlı bir mesire alanıdır. Küçükemmalı Göleti benzer şekilde gençlik ve izci kampları ile çeşitli doğa sporlarına elverişlidir. Pelitözü Gölet'i Bilecik şehir merkezine 7 km uzaklıkta olduğu için ulaşımı kolay bir konumdadır ve özellikle hafta sonları büyük ilgi görmektedir (Vatan, 2015). Dodurga Barajı ve çevresi ise piknik, dinlenme ve olta balıkçılığı için tercih edilmektedir (Vatan, 2017). Son olarak Yediler Mevkiinde bulunan şehir ormanı, yerel halkın günübirlik rekreasyon ve piknik etkinliklerinde bulunduğu bir mesire alanıdır.

Şelaleler: Bilecik ili sınırları içerisinde toplam 3 adet şelale bulunmaktadır. Bunlar; Suuçtu, Kınık ve İnhisar Şelaleleridir (Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2016). Suuçtu Şelalesi, Yenipazar ilçesinde bulunmaktadır. 875 rakımda bulunan şelale yaklaşık 30 metre yükseklikten dökülerek küçük bir havuz meydana getirmektedir. 360 metre rakımda olan Kınık Şelalesi, Kınık Köyü, Alamandere Mevkii yakınındaki kayalıktan çıkan bir su kaynağıdır. Son olarak çevresinde çok çeşitli meyve ağaçlarının yer aldığı İnhisar Şelalesi'nin irili ufaklı suları, Sakarya Nehri'ne dökülmektedir (Göker ve Erdoğan, 2019).

Kanyonlar: İlde Harmankaya ve Yarhisar olarak isimlendirilen iki önemli kanyon bulunmaktadır. Harmankaya Kanyonu, Yenipazar-İnhisar arasında; Yarhisar

Kanyonun ise merkez ilçeye bağlıdır. Bir diğer kanyon olan Paşalar Boğazı Kanyonunu ise doğal ulaşım yolları üzerinde yer almakla beraber az bilinmektedir (Özkan, 2022). Harmankaya Kanyonunu, 2013 yılında tabiat parkı statüsü kazanmıştır (Göker ve Erdoğan, 2019). Macerayı seven kişiler için bir deneyim yaşama imkânı sunan bu kanyonun girişi Yenipazar ilçesinin Karahasanlar Köyü'nde bulunmaktadır. Giriş yüksekliği yaklaşık olarak 538 metre olan bu kanyon bulunduğu yerden 3 km sonra 385 metre yükseklik ile İnhisar ilçesinde sona ermektedir (Vatan, 2015). Kanyonun içinde şelaleler ve zorlu geçişler bulunmaktadır. Tek başına ve rehbersiz olarak kanyonun geçmek son derece tehlikelidir. Bu bakımdan teknik bilgi ve beceriye sahip profesyonel ekip üyeleri ile ekipmanlara ihtiyaç duyulmaktadır. Yarhisar kanyonunun zorluk derecesi Harmankaya Kanyonuna kadar yüksek değildir. Kanyoning için en uygun aylar temmuz ve ağustostur.

Fotoğraf 3 ve 4: Harmankaya Kanyonunu (Kaynak: İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2023a).

Yaylalar: Kömürsu, Sofular, Çiçekli ve Batan Yaylaları Bozüyük; Kamçı Yaylası ise Pazaryeri ilçesinde bulunmaktadır (Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2016). Kömürsu Yaylası, 90 hektar alana sahiptir ve 1700 metre yükseklikindedir. Bu özellikleriyle kış turizmi açısından elverişlidir. Köknar ağaçları ile kaplı Sofular Yaylası'nın yüksekliği ortalama 1600 metredir ve bölgenin yayla turizmi açısından

önemli destinasyonlarından. Orman dokusu, renkli çiçekleri ve endemik bitki Çimtein'in olduğu Çiçekli Yaylası 1906 metre yüksekliğindedir (Vatan, 2017). Batan Yaylası, Bozüyük ve İnegöl arasında yer almaktadır. Pazaryeri ilçesinin Bozcaarmut Köyü'ndeki Kamçı Yaylası ise çam ormanları ile zengindir. Yayla, kamp ve mesire yeri olarak kullanılmaktadır (Bilecik Valiliği, 2023c).

Mağaralar: İnhisar ilçesine ismini veren ve bölgedeki mağaralar arasında en büyüğü olan İnhisar Mağarası'nın yüksekliği 350 metre, uzunluğu 170 metre ve derinliği yüzeyden 40 metreye kadar ulaşmaktadır (Vatan, 2015). İçerisinde çok sayıda devasa sarkıtlar ve dikitler bulunan mağaranın 2001 yılında Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü (MTA) tarafından haritası çıkartılmıştır (Bilecik Valiliği, 2023d).

İçmeler ve Kaplıcalar: Osmaneli Selçik İçmeleri, Osmaneli ilçesine 9 kilometre uzaklıktadır. Suyunun sıcaklığı 15-20 derecedir. Sodyum klorür, sodyum bikarbonat, sodyum sülfat açısından zengindir. Başta mide, bağırsak, karaciğer safra kesesi ve idrar yolu vb. çeşitli hastalıkların iyileşmesinde yardımcıdır (Şahinbaş, 2018). Söğüt Çaltı Kaplıcası ise Sakarya Nehri kıyısında bulunmaktadır. Buradan hem banyo hem de içme suyu olarak faydalanılmaktadır. Başta deri hastalıkları olmak üzere mide ve romatizma rahatsızlıklarının da tedavisinde etkilidir (Vatan, 2017).

2.3. Bilecik İlinin Tarih Öncesi ve Tarihi Çağlarına İlişkin Özellikler

Kuzeybatı Anadolu'nun eski ve önemli yerleşim bölgelerinden olan Bilecik'te tarih öncesi (prehistorik) devirlere ait birçok höyük bulunmaktadır (Özden, 2009). Bahçelievler ve Gedikkaya Mağarası kazılarında çıkarılan seramik kaplar, kemik aletler, yontma taş buluntular ve pişmiş toprak eserlerin günümüzden yaklaşık 9 bin yıl öncesine ait olduğu tespit edilmiştir (Anadolu Ajansı, 2023).

Bilecik'in siyasi ve kültürel gelişiminin Anadolu'nun geneliyle aynı doğrultuda ilerlediği görülmektedir. Önce M.Ö. 2000'de Hitit, sonrasında ise M.Ö.1200'de Frig egemenlik bölgeleri içerisinde yer almıştır. Bu süreçte gerek maden ticareti gerekse de Trakya ve Anadolu arasında bir geçiş alanı olması nedenleriyle Bilecik, hızlı gelişen bir yerleşim yeri olmuştur (Bilecik İl Kültür Turizm Müdürlüğü, 2023b). Kuzeybatı Anadolu'da ve Marmara Bölgesi'nin Güneydoğu ucunda bulunan Bilecik'in yer aldığı coğrafya ilk çağlarda, Thrak kökenli bir halk olan Bithynler'e atfen Bithynia Bölgesi olarak isimlendirilmiştir (Sevin, 2001). Bilecik'in isminin nereden geldiği ise kesin

olarak bilinmemekle birlikte bir kaya çıkıntısı üzerinde bulunan Bele Kome Kalesi'nin bugünkü şehir merkezini oluşturduğu ve şehrin isminin de buradan geldiği düşünülmektedir (Bilgin, 2012). Şehir tarihte Agrilion, Bebriky, Justiniano Polis Gordi, Justiniano Polis Mela gibi farklı isimlerle de anılmıştır (Demiryürek, 2011; Can, 2014; Fidan, Mean ve Mean, 2022).

Roma İmparatorluğu'nun M.S. 395 yılında ikiye ayrılmasının ardından Bithynia Bölgesi ile Bilecik, Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans) sınırları içerisinde kalmıştır ve tekfurluk olmuştur (Bilecik İl Kültür Turizm Müdürlüğü, 2023b). Türklerin Anadolu'ya gelişyle birlikte ise Bilecik Selçuklu ve Osmanlı hakimiyetine girmiştir. Osmanlı Devleti'nin temellerinin atıldığı yer olan Bilecik'in sonraki dönemlerde -özellikle Bursa'nın başkent yapılmasıyla birlikte- söz konusu önemini kaybettiği görülmektedir (Demiryürek, 2011). Bununla beraber ilerleyen yıllarda Bilecik; İstanbul-Bağdat Kervan yolu üzerinde ve Bursa, İznik, Eskişehir ile Anadolu içlerine giden güzergahta yer alması nedeniyle önemli bir konaklama ve dinlenme yeri olmuştur (Ünal, 2008).

1800'lü yıllarda sayısı 200'ü geçen camisi ve mescidi, 8 medresesi, 13 kilisesi, 200 civarında okulu, rüştiye mektebi ve çeşitli imalathaneleriyle Bilecik, Anadolu'nun orta ölçekli şehirlerinden biri olmuştur (Bilecik İli 2018 Yılı Çevre Durum Raporu, 2019). Milli Mücadele Dönemi'nde de aktif bir rol oynayan Bilecik, Türkiye Cumhuriyeti'nin varlığını borçlu olduğu Türk Kurtuluş Savaşı'nın (1919-1923) çetin çarpışmalarının geçtiği bir yerdir. 1921 yılının başı itibariyle işgallere maruz kalmıştır. İnönü Savaşları'nın yaşandığı bölgeler günümüzde Eskişehir ilinin İnönü ilçesi, Bilecik ilinin ise Söğüt ve Bozüyük ilçelerinde yer almaktadır (Güngör, 2010). Ayrıca Eskişehir-Kütahya Savaşı, Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz da Bilecik ve çevresini kapsayan coğrafyada meydana gelmiştir. Bu süreçte Bilecik ve çevresi hem Yunan ordusunun hem de bölgedeki Rum ve Ermeni çetelerinin üç kez işgaline uğramıştır (Göktürk Çetinkaya, 2019). Yunan işgali sırasında Osman Gazi'nin evinin de bulunduğu, Beyler Beşiği Vadisi'nde bulunan ipek fabrikaları, evler, cami, medrese ve diğer üretim yerlerinin yakılması ve halen daha bu tahribatın izlerinin sürmesinden dolayı halk arasında bu bölgeye “Yanık Şehir” adı verilmektedir (Anadolu Ajansı, 2020). Bilecik, 6 Eylül 1922'de Yunan işgalinden kurtarılmıştır (Göktürk Çetinkaya, 2019).

2.4. Bilecik İlinin Tarih Öncesi ve Tarih Çağlarına İlişkin Kaynak Değerleri

Bilecik ilinde tarih öncesi çağlara ilişkin arkeolojik kaynak değerleri kapsamında kazı alanları ve tarih çağlarının farklı dönemlerine ait kaynak değerleri bağlamında çeşitli eserler bulunmaktadır. Kazılar, Bahçelievler ve Gedikkaya Mağarası yerleşimlerinde gerçekleştirilmektedir (Anadolu Ajansı, 2021; 2022). Tarih çağlarına ilişkin başlıca eserlerden 9'u cami, 8'i türbe, 4'ü şehitlik, 4'ü kervansaray, han ve imarethanelerdir. Ayrıca hamamlar, kilise, saat kulesi, anıt, kaya mezarı ve diğer yapılardan oluşan 12 adet tarihi eser daha bulunmaktadır (Vatan, 2017).

Kazı Alanları: Bilecik merkezde bulunan Bahçelievler Mahallesi'nde bulunan boş alanda tesadüf eseri bulunan seramik parçalarının Bilecik Müzesi'ne bildirilmesiyle keşfedilen Bahçelievler Kazısı (Anadolu Ajansı, 2021) Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi (BŞEÜ) Rektörlüğü'nün, Arkeoloji Bölümü'nün ve Bilecik Belediyesi'nin lojistik desteğiyle 2019 yılından beri sürdürülmektedir (Fidan, 2020). Kazı sonucunda, Bilecik'in Batı Anadolu'daki ilk yerleşim yerlerinden biri ve su yolu kaynağı olduğu, 9 bin sene öncesinde bin yıllık kesintisiz bir hayatın bölgede devam ettiği ve ilk seramik örneklerinin varlığının burada tespit edilmesi söz konusudur (Anadolu Ajansı, 2021). Ayrıca, öncül Neolitik unsurları içeren yerleşimde ilk evrelerden itibaren yuvarlak/oval planlı evlerin/yapıların bulunması (Kolankaya-Bostancı ve Fidan, 2021) ve İstanbul ile Güney Marmara çevresinde bilinen Fikirtepe Kültürü'ne ait bulgulara rastlanması da dikkat çekmektedir. Söz konusu veriler, Bahçelievler Kazısı'nın Anadolu arkeolojisi için oldukça önemli sonuçlar içerdiğini göstermektedir (Fidan, 2020).

Gedikkaya Mağarası Kazıları ise Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi (BŞEÜ) Rektörlüğü'nün, Arkeoloji Bölümü'nün, Bilecik Müzesi'nin ve İnhisar Belediyesi'nin işbirliğiyle 2019 yılından beri yürütülmektedir. Kazılar sonucunda İnhisar ilçesinin tarihinin 40.000 yıl öncesine diğer bir ifadeyle Paleolitik Döneme (Eski Taş Çağı) kadar uzandığı tespit edilmiştir (Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, 2023). Yassı balta, vurgu, öğütme ve el taşları, dilgiler (taş yonga), kazıyıcı, ok ve mızrak ucu, aşı boyaları, ağırşaklar, delikli keramikler (çanak çömlek), tığ, delici, mablak (karıştırma aparatı) gibi çeşitli kemik aletler, mermer kap parçaları, Ege dünyası ile ilişkilendirilen mimari kalıntılar, mevcut ana kaya ve kalker bloklarına uygun şekilde eklenmiş taş sıraları ve kil topakları ile oluşturulan yaşam birimlerine, silolara, ocak yerlerine rastlanan mağarada 2022 yılında, adak çukuru tespit edilmiş olup etrafı yarım ay biçiminde taş

sıralarıyla çevrelenmiş çukurun içinde doğal oluşum bir dikit de bulunmaktadır. Adak çukurundan ayrıca bir ana tanrıça heykeli olduğu düşünülen, oturur vaziyette stilize edilmiş taştan bir heykelcik de çıkarılmıştır. Mağarada gerçekleştirilen kazı çalışmalarının sonucunda Anadolu tarih öncesi arkeolojisi bakımından ilgili literatüre yeni katkılar sunulması beklenmektedir (Anadolu Ajansı, 2022).

Camiler: Bilecik'te tamamı Osmanlı dönemine ait 9 adet cami bulunmaktadır. Günümüze ulaşmış tarihi camilerin çoğu restorasyona uğramıştır, bazı camiler ise (Osman Gazi, Emirler, Karacalar, Akkaldırım) tahrip olmuştur ve kullanılmaz hale gelmiştir (Vatan, 2017). Orhan Gazi Camisi ile Ertuğrul Gazi Camisi (Kuyulu Mescit), Osmanlı'nın kuruluş dönemi yapıları arasında en ilgi duyulan ve en fazla ziyaretçi çeken yapılardır (Okuyucu, 2020). Orhan Gazi Camisi, 1392 yılında inşa edilmiştir. Edebali Türbesi'ne 50 metre uzaklıkta yer alan caminin en ilginç yanı, asıl minaresinin ana binadan 30 metre uzakta bir kayanın üzerine yapılmış olmasıdır (Bilecik İl Kültür Turizm Müdürlüğü, 2023c). Orhan Gazi Camisi, Osmanlı Dönemi Türk dini mimari sanatının ilk kubbeli yapı örneğidir. II. Abdülhamid döneminde önemli bir onarım gören cami, restorasyon sırasında kubbesi kurşunla kaplandığı için Kurşunlu Cami ismiyle de bilinmektedir (Kültür Portalı, 2023a). Söğüt'te bulunan en eski Osmanlı yapısı olan Ertuğrul Gazi Camisi (Kuyulu Mescit), küçük bir tepenin eteğinde bulunmaktadır. Caminin yapıldığı yerin, Ertuğrul Gazi'nin aşiretiyle Söğüt'e geldiğinde çadırlarını kurdukları ilk yer olduğu rivayet edilmektedir. Caminin içinde yer alan kuyudan bölgedeki müslüman ve gayrimüslimlerin ortaklaşa olarak su kullandıkları bilinmektedir. Üstü demir ızgara ile kaplı olan kuyu, günümüzde kurumuştur (Bilecik Valiliği, 2023e). Karacalar Camisi, Kasımpaşa Camisi, Çelebi Sultan Mehmet Camisi, Rüstem Paşa Camisi, Köprülü Mehmet Paşa Camisi, Hamidiye ve Mihal Gazi Camileri ise diğer yapılardır.

Türbeler: Anadolu'nun Türkleşme ve islamlaşma sürecinde ahi şeyhlerinin, erenlerin, gazilerin ve velilerin önemli rolü olmuştur (Yılmaz, 2016). Osman Gazi'nin kayınpederi ve devletin kurulmasına fikir babalığı yapmış, aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin ilk kadısı ve müftüsü olan Şeyh Edebali'nin, ikinci müftüsü ve kadısı Dursun Fakih'in (Baş, 2017) ve Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Gazi'nin babası Ertuğrul Gazi'nin türbeleri en çok ziyaret edilen türbelerdir.

Fotoğraf 5 ve 6: Ertuğrul Gazi ve Şeyh Edebalı Türbeleri (Kaynak: İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2023a).

Son yıllarda Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu anlatan dönem dizileriyle, bu türbelere olan ilginin artması söz konusu olmuştur (Okuyucu, 2020). Bu türbelerin dışında, Mihal Gazi'nin, Kumral Abdal'ın, Kamuran Gazi'nin, Savcı Bey'in ve Has Mehmet Bey'in türbeleri ile (Vatan, 2017) Milli Mücadele döneminde önemli görevler üstlenmiş ve şehit olmuş Bilecik Müftüsü Mehmet Nuri Efendi'nin türbesi de Bilecik'te yer almaktadır (Bilgili, 2022). Bilecik şehir merkezinde bulunan Şeyh Edebalı'nın türbesinde kendi neslinden altı büyük ve dört küçük sanduka bulunmaktadır. Türbe ve dergâh, Sultan II. Abdülhamid döneminde ve son olarak 2012 yılında onarım görmüştür. Türbenin hemen yanında Osman Gazi'nin eşi Bala Hatun ile annesinin sandukalarının bulunduğu bir başka türbe daha vardır (Bilecik Valiliği, 2023f). Ertuğrul Gazi'nin mezarı 1281-1285 yıllarında oğlu Osman Gazi tarafından açık mezar olarak yaptırılmıştır. Çelebi Sultan Mehmet döneminde ise üzeri kapatılarak türbe haline getirilmiştir. Daha sonrasında da çeşitli padişahlar tarafından aslına uygun olarak tadilat ettirilmiştir. Bahçe içerisinde Ertuğrul Gazi'nin eşi Halime Hatun ile üç oğlundan biri olan Savcı Bey'in asıl mezarları ile Osman Gazi'nin geçici kabri bulunmaktadır (Vatan, 2015).

Han, Kervansaray ve İmarethaneler: İstanbul-Ankara yol güzergahında yer alan Bilecik ilinde geçmişte pek çok han ve kervansarayın yer aldığı bilinmektedir. Günümüze ulaşan yapılar; Bozüyük'teki Kasım Paşa İmarethanesi, Gölpazarı'ndaki Mihal Bey Hanı/Taşhan ile Vezirhan'daki Köprülü Mehmet Paşa Kervansarayı'dır (Arıkan ve Tünel, 2013).

Anıt ve Şehitlikler: Bilecik sınırları içerisinde dört adet şehitlik vardır. Bu şehitliklerden üçü Bozüyük (İnönü, İntikamtepe ve Metristepe) diğeri ise Pazaryeri ilçesindedir. Bozüyük'te bulunan Metristepe Şehitliği'nde kurtuluşu simgeleyen bir anıt da bulunmaktadır (Vatan, 2017). Zafer Anıtı, Kurtuluş Savaşı'nın en zorlu muharebelerinin geçtiği ve savaşın dönüm noktalarından biri olan İnönü Savaşları'nın kazanıldığı, Büyük Önder Atatürk'ün ifadesiyle "Milletin makûs talihinin yenildiği yer" olan Bozüyük Metristepe'de bulunmaktadır (Okuyucu ve Erol, 2018). 1300 metre rakımlı bir tepede bulunan anıt, şehitlerin anılarını yaşatmak amacıyla heykeltıraş Prof. Dr. Şahin Özyüksel tarafından 2000 yılında inşa edilmiştir (Arıkan ve Tünel, 2013). Kurtuluş Savaşı'nın Metristepe-İnönü istikametinde gelişen ve tarihte İnönü Savaşları olarak bilinen savaşların geçtiği bölgeye 1930 yılında Milli Savunma Bakanlığı'nca yaptırılan İnönü Şehitliği'nde 844 şehit mezarı bulunmaktadır (Bilecik Valiliği, 2023g).

Fotoğraf 7 ve 8: Metristepe Zafer Anıtı ve Saat Kulesi (Kaynak: İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2023a).

Müzeler ve diğer tarihi yapılar: Bilecik ilinde dört müze bulunmaktadır. Bunlar; Bilecik Müzesi, Bilecik Yaşayan Şehir Müzesi, Bozüyük Şehir Müzesi ve Arşivi ile Söğüt Ertuğrul Gazi Müzesi'dir. Bilecik Müzesi'nde il ve çevresine ait arkeolojik ve etnografik eserler bulunmaktadır. Ağırlıklı Roma Dönemi olmak üzere Paleolitik, Neolitik, Tunç, Hellenistik, Roma, Bizans ve Osmanlı Dönemlerine ait eserler sergilenmektedir (Vatan, 2017). Söğüt Ertuğrul Gazi Müzesi'nde ise ağırlıklı olarak Söğüt ve civarındaki köylerden toplanan etnografik eserler yer almaktadır (Vatan, 2015). Büyük Önder Atatürk'ün silah arkadaşı Albay İbrahim Çolak'ın ailesiyle

birlikte yaşadığı köşk restore edilerek Bozüyük Şehir Müzesi ve Arşivi haline getirilmiştir. Müzede Bozüyük'ün arkeolojik tarihinden başlayarak Selçuklu, Osmanlı ve Milli Mücadele Dönemlerinden yakın geçmişimize kadar pek çok eser, belge ve fotoğraf sergilenmektedir. Son olarak Yaşayan Şehir Müzesi ise hem Osmanlı Devleti'nin hem de Milli Mücadele'nin geçtiği yılları gelecek kuşaklara anlatmak hem de Bilecik ilinin ekonomik, kültürel, tarihsel ve geleneksel yaşam tarzını yansıtmak amacıyla tasarlanmıştır.

Bilecik Hükümet Konağı, Saat Kulesi, Belekoma Kalesi, Hagios Georgios (Aya Yorgi) Rum Kilisesi, Atatürk Köşkü, Dar'ül Eytam (Yetimler Yurdu), Hamidiye İdadisi, Kaymakam Sait Bey Çeşmesi, Rüştüye Mektebi, Tarihi Osmaneli evleri (Kültür Portalı, 2023b), Kemerköprü, Selçuklu Gözetleme Kuleleri, Kapılı Kaya (Gordios) Kaya Mezarı, Merdiven Kaya, Emirler ve Süleyman Paşa Hamamı ile Zincirli Kaya ilde bulunan diğer tarihi değerler arasındadır. Ayrıca, Şeyh Edebali Türbesi'nin yanında yer alan ve Bilecik Belediyesi tarafından yapılan Osmanlı Padişahları Tarih Şeridi'nde Osmanlı Devleti'nin 36 padişahının portreleri, biyografileri ve dönemlerinde yaptıkları önemli eserlerin minyatürleri sergilenmektedir.

2.5. Bilecik İlinin Etnografik Kaynak Değerleri

Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan'dan göç ederek Bilecik'e yerleşen muhacirler (Vatan, 2015) ve Bilecik'in yerli halkı (Manavlar ve Türkmenler) (Vurgun, 2018) süreç içerisinde zengin bir sosyo-kültürel yapının oluşmasına neden olmuştur. Bilecik kültürüne ait etnografik kaynak değerlerini; el sanatları, müzik ve halk oyunları, anma, festival ve şenlikler ile mutfak kültürü olarak sınıflandırmak mümkündür.

El Sanatları: Lefke Bezi dokumacılığı, iğne oyası yapımı, el örgüleri (çorap, patik, eldiven) ve işlemleri, çatma kadife dokumacılığı, mekikli el dokumacılığı, seramik, ağaç oymacılığı, çakı ve bıçak yapımı ve çakma tel kırma işleme Bilecik ilinde halen uygulanmaya devam eden el sanatlarıdır (Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, 2012). Unutulmaya yüz tutmuş el sanatları ise süs taşları işleciliği, demir ve mermer işleri, yün halı dokumacılığı, bez ve palaz kilim dokumacılığı, ipek dokumacılığı, hasır çuval dokumacılığı, sepetçilik, semercilik, yöresel don/şalvar yapımı, aba ve cecim dokumacılığıdır (Ünsal, 2019).

Fotoğraf 9 ve 10: İnhisar'da İpekböcekçiliği ve Kınık Köyü Çömlekçilik El Sanatı (Kaynak: İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2023a).

İpekböcekçiliği, 15. ve 16. yüzyıl belgelerinde Bilecik ve çevre illerinde yapılmaktaydı (Başkaya, 2013). 19. yüzyıl sonlarında Bilecik'te 16 adet harir (ipek) fabrikası vardı. Bilecik koza üretiminde Bursa'dan sonra ikinci sırada gelmekteydi. Daha sonraki süreçlerde, Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ile Kurtuluş Savaşı'nın gerçekleşmesi ve çeşitli hastalıkların baş göstermesi nedeniyle ipek böcekçiliği kesintiye uğramıştır (Okuyucu, 2020). Günümüzde Söğüt ve İnhisar ilçesine bağlı bazı köylerde ipekböcekçiliği halen sürdürülmektedir. Çömlekçilik ve seramik sanatı, Pazaryeri ilçesine bağlı Kınık Köyü'nde 1800'lü yılların sonunda Bulgaristan'dan gelen muhacirler ile yörede uygulanmaya başlanmıştır. Seramik ustaları, köyün 1 km kadar karşısında bulunan yamaçtaki topraktan elde edilen çömlekçi çamuru ile atölyelerinde bu zanaatı yaklaşık 120 yıldır gerçekleştirmektedir (Göker ve Hergül, 2019; Poyraz ve Göker, 2019).

Müzik ve Halk Oyunları: Bilecik yöresi müziği ve halk oyunlarında zeybek, karşılama ve kaşıklı oyunlar iç içedir. Bilecik Karşılması, Söğüt'ün Erenleri, Kara Koyun ve Kral Kızı bilinen başlıca halk oyunlarıdır (Vatan, 2015).

Anma, Festival ve Şenlikler: Bilecik'in en önemli kültürel etkinliği her yıl eylül ayının ikinci haftasında Osmanlı İmparatorluğu'nun kurucusu Osman Gazi'nin babası Ertuğrul Gazi'yi anmak amacıyla gerçekleştirilmektedir (Bilecik Valiliği, 2023h). Söğüt Ertuğrul Gazi'yi Anma ve Yörük Şenlikleri ismini taşıyan festivale, Türkiye ve dünyanın dört bir yanından Yörükler katılmaktadır. İlçe merkezinden Ertuğrul Gazi Türbesi'ne gerçekleştirilen Yörük yürüyüşüyle başlayan şenlik; cirit atma, mehteran konseri ve halk oyunları ile devam etmektedir. Şenliğin son günü devlet erkanının katıldığı şifalı pilav dağıtımının ardından Ertuğrul Gazi duaları ile anılarak tören sona ermektedir. Dursun Fakih'i Anma ve Küre Köyü Şenlikleri, İnönü Şehitlerini Anma Günü, Dodurga Şenlikleri, Kınık Köyü Geleneksel Çömlekçilik Festivali, Gölpazarı Kiraz Festivali, İnhisar Nar ve İnciri Festivali ve Osmaneli Alaca Karpuz Festivali de Bilecik ilindeki diğer etkinliklerdendir (Bilecik İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2023d).

Mutfak Kültürü: Bilecik ilinin beslenmesinde, tahıl türleri ilk sıradadır. Yerel yemeklerin çoğunluğunu hamur işleri meydana getirmektedir. Pide, bükme, hodalak fırında pişirilen; kömme ise yeni sönmüş ocağın kıvılcımlı küllü ateşine gömülerek yapılan ekmek türleridir. Ayrıca makarna, erişte, kuskus ve tarhana gibi yiyecekleri de halk kendisi evlerde hazırlamaktadır. Bilecik mutfağına ilişkin yerel yemekler ve ürünler arasında ovmaç çorbası, dağ eriği ekşili kesme çorbası, Bozüyük mercimekli mantısı, nohutlu mantı, yunus erikli ekşili biber dolması, piruhi, zırz, kaçamak, huris tepsi, gök fasille, bildircin kebabı, nohut kebabı, parmak köftesi, Bilecik (Tozman) güveci, büzme tatlısı, linga tatlısı, nişasta helvası, köpük helvası, Pazaryeri helvası, Pazaryeri bozası, Bilecik balı, Osmaneli ayva lokumu, İnhisar nar lokumu ve pancar pekmezi sayılabilir (Bilecik İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2023e). Ayrıca, Bilecik Pazaryeri Helvası, Bozüyük Mercimekli Mantısı, Osmaneli Ayva lokumu, Osmaneli Karpuzu, Bilecik Şerbetçiotu ve Çukurören Biberi Türk Patent Enstitüsü'nün tescillediği coğrafi işaretli gıda ürünlerindedir (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2023).

3. YÖNTEM

Makalede, öncelikli olarak ikincil veriler üzerinden doküman incelemesi (kitap, dergi, katalog, web sayfası vb.) yapılarak Bilecik ilinin turistik kaynak değerlerinin

envanteri sunulmuştur. Ardından, nitel yaklaşımlardan görüşme tekniği kullanılarak Bilecik ilinin turizm potansiyeli konusunda fikir beyan edebileceği düşünülen farklı paydaş gruplarına Mayıs 2021- Haziran 2021 tarihleri arasında önceden hazırlanan yarı yapılandırılmış ve açık uçlu sorular yöneltilmiştir. Örneklem grubu, amaçlı örnekleme yöntemi kullanılarak gönüllük esasına dayalı olarak belirlenmiştir. Amaçlı örnekleme, sınırlı kaynakların etkin kullanımı için nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu örnekleme yöntemi, ilgilenilen konu hakkında bilgili ve deneyimli bireylerin ya da grupların tanımlanmasını ve seçilmesini içermektedir (Yağar ve Dökme, 2018). Görüşme yöntemi ise bir konudaki görüş, fikir ve duygularının derinlemesine tespit edilmesinde diğer yöntemlere göre farklı nitelikte, ayrıntıda ve derinlikte veri sağlayan araştırma tekniğidir. Görüşme esnasında açık uçlu sorulara verilen özgür yanıtlar çerçevesinde kişilerin düşüncelerini, duygularını veya görüşlerini daha doğru bir biçimde öğrenmek olanaklı hale gelmektedir (Türnüklü, 2000).

Görüşmelerden elde edilen veriler SWOT analizi ile değerlendirilmiştir. SWOT (GZFT) analizi, stratejik yönetimin temel süreçlerinden biridir. İncelenen kuruluşun, destinasyonun, tekniğin, sürecin veya durumun iç ve dış çevresinin değerlendirilmesinde yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir (Boz, 2016). Güçlü ve zayıf yönler (strengths- weaknesses) ile fırsat ve tehditlerin (opportunities-threats) belirlenmesi için kullanılmaktadır (Hill ve Westbrook, 1997). Bu bağlamda araştırmada, Bilecik ilinin turizm potansiyelinin zayıf ve güçlü yönleri ile fırsatları ve tehditlerine ilişkin bir tespit yapılması amaçlanmıştır. Görüşmelerde SWOT analizini temel alan aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Turizm açısından Bilecik'in güçlü ve zayıf yönleri nelerdir?
2. Turizm açısından Bilecik'in sahip olduğu fırsatlar ve tehditler nelerdir?

Görüşmelerin bir kısmı yüz yüze gerçekleşmiştir. Paydaşların bir kısmı ise Covid 19 (Coronavirüs) pandemisi nedeniyle yüz yüze görüşmeye olumlu bakmamıştır. Veriler, söz konusu ilgi gruplarından bırak-topla yöntemiyle elde edilmiştir. Araştırmaya katılmayı kabul eden 15 kişiden; 8'i kamu sektöründe, 5'i özel sektörde ve 2'si sivil toplum kuruluşunda (STK) çalışmaktadır. Katılımcılara G1, G2, G3...G15 biçiminde kodlar verilmiştir. Tablo 1'de görüşülen turizm paydaşlarının listesi ve ilgili bilgileri sunulmuştur.

Tablo 1: Görüşülen Turizm Paydaşlarının Listesi

Görüşmeci No	Sektör	Kurum	Görev
G1	Kamu	Bilecik İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü	İl Kültür ve Turizm Müdürü
G2	Kamu	Bilecik Belediyesi	Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürü
G3	Kamu	Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA)	Bilecik Yatırım Destek Ofisi Koordinatör Vekili
G4	Kamu	Bilecik Yaşayan Şehir Müzesi	Müze Sorumlusu
G5	Kamu	Bozüyük Şehir Müzesi ve Arşivi	Müze Sorumlusu
G6	Kamu	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi	Akademisyen (İşletme)
G7	Kamu	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi	Akademisyen (Turizm İşl.)
G8	Kamu	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi	Akademisyen (Turizm İşl.)
G9	Özel	Grand Çalı Otel	Satış ve Pazarlama Müdürü
G10	Özel	Ertuğrul Turizm Seyahat Acentası	Acenta Müdürü
G11	Özel	Türkoğlu Turizm Seyahat Acentası	Acenta Müdürü
G12	Özel	Çingilli Restoran	Restoran Sahibi
G13	Özel	Karafırın Restoran ve Alabalık Tesisleri	Restoran ve Tesis Sahibi
G14	STK	Edebali Kültür ve Araştırma Derneği	Sayman
G15	STK	Avcılık ve Atıcılık Doğa Sporları İhtisas Kulübü Derneği	Dernek Başkanı

Katılımcılardan elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktarılarak düzenlenmiş ve arkasından betimsel analize tabi tutulmuştur. Betimsel analiz, bireylerin görüşlerini açık bir biçimde ortaya koymak amacıyla veri setinin önceden tanımlanmış temalar ile özetlenerek yorumlanmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2005).

4. BULGULAR

4.1. Bilecik'in Turizm Potansiyelinin SWOT Analizi

Bilecik'in turizm potansiyelinin değerlendirilmesi amacıyla destinasyon paydaşlarıyla gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda elde edilen veriler ile SWOT analizi yapılmıştır. Bu kapsamda, güçlü ve zayıf yönler ile fırsatlar ve tehditleri yansıtan katılımcı görüşleri aşağıda yer alan tabloda özetlenmiştir.

Tablo 2. Bilecik'in Turizm Potansiyelinin SWOT Analizi ile Değerlendirilmesi

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
<ul style="list-style-type: none">- Coğrafi konum olarak geçiş bölgesinde yer alması ve birçok büyükşehir yakınlığı (G1, G2, G3, G5, G7, G10, G13, G14)- Zengin tarihi ve kültürel miras kaynakları (G1, G2, G4, G5, G7, G8, G9, G11, G13, G14, G15)- Osmanlının kuruluş yeri olması ve bu döneme ilişkin tarihi yapıların varlığı (G1, G3, G5, G8, G15, G14)- Kurtuluş Savaşı ve Milli Mücadele'de stratejik öneme sahip yer olması (G4, G5)- İnanç turizmi açısından önemli şahsiyetlerin türbelerinin (Ertuğrul Gazi, Şeyh Edebali vb.) olması (G1, G4, G8, G14)- Bozulmamış doğal kaynaklara sahip olması (G1, G2, G7, G8, G15)- Tarımsal ve ekolojik turizme uygun çok çeşitli sebze ve meyvelerin yetişmesi (G1, G2, G8)-Üniversitenin olması (G5, G6)	<ul style="list-style-type: none">- Genç nüfusun azlığı (G3, G4, G6)-Yerel halkın turizm bilincinin yeterince gelişmemesi (G1, G4, G5, G6, G7, G8, G14)-Şehir merkezinin estetik bir mimariye sahip olmayışı (G1,G14)-Nitelikli turizm işletmelerinin (konaklama, yeme-içme, eğlence, hediyelik eşya vb.) yeterli sayıda olmaması (G2, G4, G5, G8)-Hizmet verecek profesyonel turist rehberinin olmaması (G1, G10, G13)-Turizm faaliyetlerinin planlı bir şekilde gerçekleşmemesi (G6, G7, G8, G14)-Turizm faaliyetlerinin ağırlıklı olarak iç turizm ile sınırlı kalması (G1, G2)-Yerel aktörler ile kurumların iletişim, koordinasyon ve iş birliğinin yetersiz olması (G2, G4, G5, G6, G8, G14)-Coğrafi işaretli tescilli ürünlerin ulusal ve uluslararası satışa ve pazara hakim olamaması (G1)-Tarımsal ürünlerin ve yöresel ürünlerin üretildiği bir Bilecik markasının olmaması (G1)-Etkili tanıtım yöntemlerinde kullanılan içeriklerin zayıf olması (G2, G5, G7, G14)
Fırsatlar	Tehditler

<p>-Covid-19 pandemisinden sonra insanların doğa ve kırsal turizm çeşitlerine olan eğiliminin artması (G1, G2)</p> <p>-Ulaşılabilirlik ve konum (G1, G2, G, G5, G7, G8, G9, G11, G12, G13)</p> <p>-Tarihi dönem dizilerinin Bilecik bölgesindeki cazibe alanlarını ve kültürel değerlerini ulusal ve uluslararası arenada tanıtıyor olması (G1, G2, G7, G12, G14)</p> <p>- Ertuğrul Gazi'yi Anma ve Yörük Bayramı" ile "Bilecik Bezi"nin, Somut Olmayan Kültürel Miras Türkiye Ulusal Envanteri'ne girmesi (G1)</p> <p>-Kamu kurumunun ve özel sektörü yatırımcılarının Bilecik'e karşı olumlu eğilimleri (G1, G5)</p> <p>-Yöresel ürün ve geleneksel el sanatları çeşitliliği ve bunların pazara hâkim olabilecek kapasitede olması (G1)</p>	<p>-Bilecik şehrinin Türkiye'de hala çok bilinir olmaması (G2, G3, G8)</p> <p>-Çevresindeki daha tanınmış ve turizm alt yapısı oturmuş destinasyonların gölgesinde kalması (G1, G3, G5, G7, G8)</p> <p>- İl merkezindeki çarpık kentleşme (G12, G14)</p> <p>- Gelişen sanayinin çevreye olan olumsuz etkisi (G1, G9, G10, G11, G15)</p> <p>-Serbest işletmeye ve piyasa ruhuyla kırsal yönetimin kendi bünyesinde yönetişimin oluşturamamasından kaynaklı olarak dışarıdan gelen yatırımcıların turizmi yönetme girişimleri (G1)</p> <p>-Plansız yapıların inşasının ve bilinçsiz restorasyonların tarihi dokuya zarar vermesi (G2, G4, G9, G10)</p> <p>-Sürdürülebilir ve kalıcı bir turizm politikasının olmaması (G1, G2, G8)</p> <p>-Belirli bir turizm alanına ağırlık verilmesinin yarattığı tek boyutlu imaj problemi (G2, G15)</p> <p>- İl merkezinin 1. Derecede deprem bölgesinde yer alması (G15)</p>
---	--

Tablo 2 incelendiğinde paydaşların Bilecik'in turizm potansiyelinin güçlü yönlerini ve fırsatlarını ortaya koydukları görülmekle birlikte zayıf yönleri ve turizm gelişimine yönelik tehditleri daha fazla algıladıkları söylenebilir. Betimsel analiz ile araştırmaya katılan paydaşların görüşlerini daha belirgin, derinlemesine ve detaylı bir biçimde ortaya koymak mümkün olabilmektedir. Buradan hareketle paydaşların görüşlerine ilişkin betimsel analizlere sonraki başlıklar altında yer verilmiştir.

4.2. Paydaşların Bilecik'teki Turizme Yönelik Algıladığı Güçlü ve Zayıf Yönlerle İlişkin Görüşleri

Katılımcılar genel olarak Bilecik'in coğrafi konumu, iklimi, doğası, kültürü ve oldukça zengin tarihi dokusu sebebiyle güçlü yanlarını vurgulamış ve önemli bir turizm potansiyeline ev sahipliği yaptığını ifade etmişlerdir. Bu konuya dikkat çeken bazı paydaşların görüşleri şöyledir:

“Antalya-İstanbul otoyolunun ilimizden geçmesi, Bilecik'in hızlı tren güzergahında olması ve İstanbul, Bursa gibi büyükşehirlerin havaalanlarına yakınlığı sayesinde insanların her zaman kolay ulaşabileceği bir konumdadır. Çevresindeki yakın şehirler itibariyle Bilecik yaklaşık 26 milyonluk bir nüfusun ortasındadır ve önemli bir pazarın göbeğinde yer almaktadır. Ayrıca, büyük şehirlere bu kadar yakın olup doğasını bu kadar korumuş bir şehir pek bulunmamaktadır” (G3).

“Turizm açısından Bilecik'in güçlü yönü, farklı turizm türlerine hitap edebilecek özelliklerinin olmasıdır. Bilecik'in doğası, tarihi ve kültürel derinliği çok farklı pazarları ve kitleleri kendine çekebilir” (G15).

“Doğası, bozulmamış bakir yeşillikleri, ormanları, yaylaları, şelaleleri, göletleri, kanyonları, akarsuları, içme ve kaplıcaları, yöresel ürünleri, folklorik zenginlikleri, temiz havası, insanı ve yaşam tarzı ile büyük bir potansiyele sahiptir. Başta inanç turizmi olmak üzere, kültür turizmi, termal turizm, tarım turizmi, yayla turizmi, foto safari, kuş gözlemciliği, botanik turizmi, kamp/karavan turizmi potansiyeli mevcuttur” (G1).

“Bilecik tarih açısından oldukça zengindir. Son yapılan Bahçelievler Kazısı ile birlikte Bilecik'in Batı Anadolu'nun en eski yerleşim yeri olduğu kanıtlanmıştır. Yaklaşık 9000 yıldan beri medeniyetlere ev sahipliği yapan ve önemli tarihi olaylara tanıklık etmiş Bilecik arkeoturizmde de adından söz ettirebilir” (G2).

Günümüzde film ve televizyon dizilerinde geçen destinasyonların turistlerin seyahat yeri seçimindeki rolünün oldukça fazla olduğu söylenebilir. Destinasyonların tanıtımında film ve dizilerin aktif rol oynamasının daha geniş kitlelere ulaşılmasında, destinasyonların değer kazanmasında ve destinasyon imajının gelişmesinde yardımcı olduğu bilinmektedir. Aynı zamanda destinasyonların ekonomisinin geliştirilmesi bakımından da önemli bir araç haline gelmiştir (Özbek ve Güllü, 2021). Söz konusu ilgiye atfen Bilecik'in film ve dizi turizmi potansiyeline dikkat çekilmiştir.

“Bilecik, Osmanlı Devleti'nin kurulduğu yer olması, Şeyh Edebali ve Ertuğrul Gazi türbeleri ile inanç, tarih ve kültür turizminde öne çıkmaktadır. Son yıllarda Diriliş Ertuğrul, Kuruluş Osman vb. TV dizileri sayesinde hem yurt içinde hem de yurt dışında popülaritesi artmış ve Söğüt ilçesi yılda neredeyse bir buçuk milyon insanı çekmeye başlamıştır. Bu konuda turist sayısını arttırmak için çalışılması faydalı olacaktır” (G3).

“Bilecik'in en önemli güçlü yönlerinden birisi Osmanlı Devleti'nin bu topraklarda kurulmuş olması ve yaklaşık 740 yıldır süregelen, her yıl Eylül ayında kutlanan Ertuğrul Gazi'yi Anma şenlikleridir. Dünyanın ve ülkemizin dört bir yanından bu etkinliğe katılımlar olmaktadır. Ve ülkemiz açısından pek bilinmese de Söğüt Türk Dünyası açısından halen çok önemli bir merkezdir” (G14).

Bilecik turizm açısından incelendiğinde her turizm bölgesinde olduğu gibi zayıf yönlere de sahiptir. Bu konuya ilişkin olarak Bilecik'te yeterli sayıda ve nitelikli turizm işgücü, altyapı ve üst yapının olmamasına dikkat çeken katılımcılardan bazılarının görüşleri şu şekildedir:

“Bilecik turizminin en zayıf yönü konaklama problemidir. Gelen ziyaretçilerin neredeyse tamamına yakını konaklama yapmadan günübirlik ziyaretler gerçekleştirmektedir” (G11).

“Bilecik, tur programlarının rotalarında ya hiç yer almamakta ya da bir geçiş noktası olmaktadır. Bunun bence başlıca nedeni turizm sektörü ile ilgili yapılan çalışmaların ve tanıtımın yetersiz kalmasıdır. Turizm hizmeti

verecek nitelikli tesisler, işgücü ve profesyonel turist rehberleri konularında çok eksikliğimizin olduğunu düşünüyorum'' (G10).

Bir diğer konu ise yerel halkın yeterli turizm bilincine sahip olmaması ve Bilecik'in ev sahipliği yaptığı turistik kaynakların zenginliğinin ve bunun yaratacağı ekonomik gücün tam olarak anlaşılabilmesi olarak yorumlanmıştır. Görüşme yapılan paydaşlardan bazıları aşağıdaki konuların altını çizmiştir:

''Yerel halkın turizme olan bakış açılarının olumsuz olduğu söylenebilir. Bunun en önemli nedeni, turizmle ilgili bilinç düzeyinin düşük olması ve turizmin ekonomik bir katma değer olarak düşünülmemesidir. Yerel halk; folklorik, gastronomik, kültürel, geleneksel ve yöresel anlamdaki sahip olduğu değerlerin tam anlamıyla farkında değildir'' (G5).

''Bilecik'e özgü olan ve bir kısmı coğrafi işaretle tescilli ürünlerimizin (Küre üzümü, Osmaneli karpuzu, Çukurören biberi, Bilecik cevizi, Gölpazarı kirazı, Başköy cennet hurması, Bilecik şerbetçi otu, Pazaryeri çileği, Çaltı domatesi, Bozüyük Mercimekli Mantısı, Pazaryeri Helvası, Osmaneli Ayva Lokumu vb.) ulusal ve uluslararası pazarlarda tanınırlığı ve satışı zayıftır. Tarımsal ve yöresel ürünlerin üretildiği bir Bilecik markasının olmaması eksiklidir'' (G1).

''Bilecik turizminin gelişmemesinin en önemli sebebi kurumlararası iş birliğinin olmaması, üst düzey bürokrasinin kısa sürede değişimi ve her dönem projenin yeni gelen yöneticiler tarafından rafa kaldırılarak sürdürülebilir bir anlayışın benimsenmemesidir. Odak noktasının sürekli farklı projelere kaymasından dolayı neredeyse hiçbir proje nihayete ermemektedir'' (G4).

4.3. Paydaşların Bilecik'teki Turizme Yönelik Algıladığı Fırsat ve Tehditlere İlişkin Görüşleri

Bilecik'in doğal, tarihi, sosyo-kültürel ve ekonomik açılarından oldukça zengin kaynaklara sahip olduğu ve bu kaynakların doğru ve sürdürülebilir bir biçimde ele alınması durumunda ildeki turizm gelişimi açısından pek çok fırsat yaratabileceği belirtilmiştir. Buradan hareketle, katılımcılardan bazıları aşağıdaki konulara işaret etmiştir:

“Covid-19 pandemisinden (koronavirüs pandemisi) sonra insanların kitle turizminin gerçekleştiği kalabalık yerlerden ziyade izole olabilecekleri doğa ve kırsal turizm çeşitlerine olan eğilimi artmıştır. Doğa, macera, kamp/karavan turizmi vb. türlerin sosyal medyanın da etkisiyle birlikte daha popüler hale geldiğini düşünüyorum. Zengin ve bozulmamış doğal kaynaklara sahip Bilecik için bu durum bir fırsat yaratmaktadır” (G2).

“Büyük illerin arasında kalmış olma durumumuz eğer doğru değerlendirilirse bir fırsata dönüştürülebilir. Bilecik'in çevre illere göre henüz betonlaştırılmamış ve küçük bir şehir olduğunu söyleyebiliriz. Büyük şehirde yaşayan insanlar şehrin kalabalığından bunaldıkları zaman doğayla baş başa kalabilecekleri ve streslerini atabilecekleri yerlere gitme eğilimindedirler. Biz rekabet olarak betonlaşma açısından değil de şehrin doğasını ve tarihi dokusunu koruma yoluna gidersek çevre illerle doğru bir rekabete girmiş oluruz” (G15).

“Ülkemizde ve hatta yurt dışında bazı ülkelerde gündemde olan televizyon dizileri ile Bilecik daha çok tanınmaya başlamıştır. Eğer vakti geçmeden bu rüzgar yakalanıp doğru değerlendirilirse ve ziyaretçilerin konaklamalı olarak gelmesi sağlanabilirse, ilimiz turizmi açısından bu gelişme büyük bir fırsata dönüştürülebilir. Nitekim çevre ve farklı illerde bunun örneklerini görmekteyiz. Osmanlı dizileri gündemde olduğu dönemde hemen hemen her ilde Osmanlı ve Kayı kültürüne dair ürünler ön plana çıkmıştır. Hemen her ilde oba çadırları kurulmuş çeşitli etkinliklerle herkes bu ilgiden bir pay

alma çabasına girişmiştir. Bilecik bu konuda tarihi konumunu ve önemini kullanmada yetersiz kalmıştır’’ (G14).

Destinasyonun sahip olduğu değerlerin, zenginliklerin ve çeşitliliğin güçlü ve fırsatlarla dolu bir turizm potansiyeli oluşturduğu; bununla beraber bazı tehditler de yarattığı bilinmektedir. Tehditler konusunda bazı katılımcıların konuya ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir:

“Bilecik’in lokasyon olarak merkezi bir konumunun olması ve büyük şehirlere yakınlığı önemli bir güçlü yön gibi görünse de bu durum aynı zamanda bir tehdit de oluşturabilir’’ (G8).

“Bolu ve İznik gibi daha tanınmış destinasyonlar ile konaklama, yeme-içme, eğlence vb. turizm altyapısını oturtmuş Eskişehir, Bursa, Sakarya vb. yakın şehirler insanları kolaylıkla kendine çekebilmekte ve Bilecik’in potansiyel albenisini yok etmektedir’’ (G3).

“Osmanlı’nın bu yörede kurulmuş olması önemli bir turizm çekiciliği yaratmaktadır. Bununla birlikte il turizm anlamında neredeyse sadece bu yönüyle ön plana çıkarılmaktadır. Zengin kaynaklara sahip Bilecik’in turizminin çeşitlenmesi sağlanamamakta ve alternatif turizm türlerine gerekli ilgi gösterilmemektedir’’ (G15).

Araştırmaya verilen bazı katılımcı yanıtlarından plansız şehirleşmenin şehrin karakteristik yapısını ve çevreyi bozduğu; bunun yanı sıra yanlış restorasyon çalışmaları sonucunda turizm varlıklarının korunamaması endişeleri olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu durumların bölgenin değerlerini turistlere ve gelecek nesillere aktarma konusunda tehditler oluşturduğuna vurgu yapan bazı görüşmecilerin düşüncelerine aşağıda yer verilmektedir.

“Turizm açısından Bilecik için en büyük tehdit şehir merkezinin hızlı ve çarpık bir şekilde betonlaşmasıdır. Gölpazarı, Söğüt ve Osmaneli gibi ilçeler henüz şehirleşmeye kurban gitmediği için tarihi ve kültürel dokusu

şehir merkezine nazaran daha çok kendisini belli etmektedir. Fakat şehir merkezine geldiğimizde sıradan bir şehir görüntüsü bizi karşılamaktadır. Şehrin karakteristiğinden neredeyse geriye bir tek engebeli arazisi kalmıştır. İnsanların Bursa'dan, Eskişehir'den, Kütahya'dan Bolu'dan Ankara'dan veya İstanbul'dan Bilecik'e betonarme binalar görmeye veya alışveriş merkezi gezmeye gelmesini beklemek mantıklı bir beklenti olmayacaktır'' (G12).

“Bilecik ,“Kuruluş ve Kurtuluş Şehri” olması bakımından bölgede pek çok tarihi varlığın bulunduğu bir şehirdir. Süreç içerisinde çarpık kentleşmenin ve yanlış restorasyon çalışmalarının etkisiyle bu yapıların bozulması ve çirkin bir görüme dönüşmesi tehditi söz konudur’’ (G4).

“Mermer ocakları, ağır sanayi vb. gelişen sanayinin çevreye ve turizme olan olumsuz etkileri vardır. Hava kirliliği, organize sanayi bölgesinin (OSB) kuruluşuyla tarım arazilerinin yok olmasının ve yanlış yönetişimin gelecekteki turizm gelişimi açısından tehdit oluşturduğunu düşünüyorum’’ (G1).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Günümüzde, değişen turist profiline ve eğilimlerine bağlı olarak deniz-kum-güneş turizmi yanında alternatif turizm çeşitlerine olan ilginin her geçen gün arttığı gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, bütünlük turizm türlerinin sunulduğu şehir turizmi konsepti oldukça talep görmektedir. Bilecik doğası, tarihi ve kültürel kaynakları ile önemli turizm potansiyeline sahip bir şehirdir. Türkiye'nin dört coğrafi bölgesinde yer alan tek şehir olma özelliği taşıyan Bilecik, bu yönüyle üç farklı iklim tipinin görüldüğü bir yerdir. Farklı iklim kuşakları aynı zamanda tarımsal çeşitliliğe yol açmakta, Bilecik'in ekolojik ve doğa kaynaklarını çeşitlendirmektedir.

Bilecik, karayolu ulaşımındaki öneminin yanı sıra Ankara-İstanbul yüksek hızlı tren hattının istasyonlarından ikisinin il sınırlarında olması (Bilecik ve Bozüyük istasyonları) ve hali hazırda yapılmakta olan Bursa ve İzmir'i birbirine bağlayacak hatta da Osmaneli ilçesinin bir istasyon olarak belirlenmesi nedenleriyle ulaşılabilirlik konusunda güçlü bir ildir. Bu bağlamda, karayoluyla beraber yüksek hızlı tren yolunun da kullanımının yaygınlaşmasıyla gelecek dönemlerde ticaret ve turizm faaliyetlerinin

daha da gelişmesi mümkün olacaktır. Ayrıca, büyükşehirlerdeki havaalanlarına yakınlığı da (Bursa ve İstanbul) Bilecik'e ulaşılabilirlik açısından büyük bir avantaj sağlamaktadır. Bununla beraber, ilin konaklama kapasitesi ve yeni konseptli otel sayısı yetersizdir.

Coğrafi konumunun bir sonucu olarak Bilecik, tarih boyunca farklı medeniyetlerin önemli bir uğrak ve yerleşim yeri olmuştur. Arkeolojik alanları, camileri, türbeleri, kervansarayları, anıt ve şehitlikleri, müzeleri ve diğer tarihi yapılarıyla zengin bir tarihi çekiciliğe sahiptir. Bununla beraber, Bilecik şehri ağırlıklı olarak ‘‘Kuruluş ve Kurtuluşun Şehri’’ (Osmanlı Devleti'nin kuruluş yeri olması kuruluşu; İnönü Savaşları'na ev sahipliği yapmış olması ise kurtuluşu ifade etmektedir) olarak pazarlanmakta; ilin sadece tarihi değerleri ön plana çıkarılmaktadır. Öte yandan Bilecik, sahip olduğu doğal ve kültürel miras ile çok fazla tanınmamakta; ilin turizm arzı sadece tarihi değerler ile sınırlı kalmaktadır. Oysa Bilecik sahip olduğu ormanları, yaylaları, göletleri, kanyonları ile doğa turizminde ciddi bir hareketlilik yaratabilecek potansiyele sahiptir. Ayrıca, yerel mutfağı ve geleneksel el sanatları da turizm hareketliliğinin artmasına destek sağlayabilecek kaynaklardandır (Vatan, 2017). Bu bağlamda, Bilecik şehrinde geçmişten bu yana süregelen yerel mutfağın ve el sanatlarının unutulmaması ve gelecek nesillere aktarımının sağlanabilmesi için turizm önemli bir araç olarak kullanılabilir. Son olarak Bilecik, tarih öncesi dönemlere ilişkin kazı alanlarıyla arkeolojik kültür varlığı turizmi (arkeoturizm) açısından önemli bir çekicilik merkezi haline getirilmeli ve mutlaka bu kaynakların kültürel miras turizmine kazandırılması için çalışmalar yapılmalıdır.

Araştırmada vurgulanan konular çerçevesinde Bilecik ilinin turizm potansiyelinin geliştirilmesi ve söz konusu turizm gelişiminin başarılı bir biçimde sürdürülebilmesine yönelik bölgedeki turizm paydaşlarının bazı sorumlulukları yerine getirmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu bağlamda yerel yönetimler, özel sektör, sivil toplum kuruluşları (STK'lar), üniversite ve yerel halk iş birliğinde yapılabilecek faaliyetlere ilişkin öneriler aşağıda yer almaktadır:

- İlin isminin pek bilinmemesi sebebiyle bir turizm destinasyonu olarak pazar belirleme, tanıtım, imaj ve markalaşma çalışmaları yapmak (Örn; çarpıcı yerel logo ve slogan geliştirmek, yerel markalı gıda ve el sanatları

ürünleri, hediyelik eşyalar tasarlamak, yerel kooperatifler oluşturmak vb.)

- Tüm turizm paydaşlarını kapsayan komisyonlar kurularak katılımcı, çözüm odaklı ve sürdürülebilir bir yaklaşımın sağlamak,
- Seyahat acentalarının tur rotalarına Bilecik ili ve ilçelerinin dahil edilmesini sağlayarak geceleme kalıplar gerçekleştirmek,
- Nitelikli turizm tesislerinin oluşturulması, var olan kapasitelerin artırılması ve köylerde pansiyonculuğun geliştirilmesi için hem yerel halka hem de girişimcilere yatırım ve teşvikler sunmak,
- Doğal ve kırsal alanlarda turizmin canlanması için turistlere trekking, dağcılık, kamp/karavan, off road, motocross, yamaç paraşütü, rafting, doğa fotoğrafçılığı, botanik, tarım turizmi, yenebilir ot mantar ve mantar toplayıcılığı vb. alternatif ve özel ilgiye dayalı turizm çeşitleri sunmak,
- Kazı alanlarının arkeopark ve açık hava müzelerine dönüştürülmesini sağlamak,
- Doğal, tarihi ve kültürel dokuya uygun tematik turizm mekanlarının ve rotalarının oluşturulmasını sağlamak (Örn; folklorik ve kültürel gösteriler, atölyeler, Milli Mücadele Müzesi, Göç Müzesi, Milli Mücadele rotası, Osmanlı temalı köyler, Osmanlı temalı konaklama işletmeleri, bisiklet rotaları, glamping tesisleri, kamp/karavan alanları vb. kurmak),
- Geleneksel kültürlerin yaşatıldığı ve farklı etnik kültürlerle ait spor etkinliklerinin gerçekleştiği Uluslararası Etnospor Festival'nin ve Türk Kurultaylarının Söğüt'te düzenlenmesini sağlamak,
- Söğüt ilçesinin etkili turizm planlaması ve gelişimi için T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından alan başkanlığına dönüştürülmesi için çalışmalar başlatmak,
- Gölpazarı Kiraz Festivali, Osmaneli Karpuz Festivali, İnhisar Nar Hasadı Şenliği, Kınık Çömlekçilik Şenliği vb. eskiden ilgi ve heyecanla gerçekleştirilen etkinliklere destek olunarak yeniden canlandırmak,
- İlde yetiştirilen lavanta bitkisi ve çileğin turistik ürün olarak daha etkili tanıtım, satış ve pazarlamasının yapılmasını sağlamak,

- Ulaşım ve bağlantı yolları ile levhalar, banklar, parklar, aydınlatma vb. fiziki araçların iyileştirilmesinin sağlanmasıyla oluşturulan cazibe merkezlerine ulaşılabilirliğin ve erişilebilirliğin kolaylaşmasını sağlamak,
- Büyüyen ve gelişen Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi'nin turizm alanında ihtisaslaşmasına (kültürel miras ve inanç turizmi) yönelik çalışmalar yapmak,
- Üniversitenin ilgili programları aracılığıyla profesyonel turist rehberleri adaylarının yetiştirilmesini sağlamak,
- Üniversitenin ilgili programları aracılığıyla yöresel mutfak ile Türk mutfağına hâkim aşçıların/şeflerin yetiştirilmesi ile yerel mutfağın ve coğrafi işaretli ürünlerin sunulduğu işletmeleri hizmete açmak,
- Unutulmaya yüz tutmuş yerel yiyecek-içeceklerin envanterini ve reçetelerini çıkarmak ve bunları üreterek restoranlar ile satış noktalarında turistlerle buluşturmak,
- Coğrafi işaretli ürün sayısını arttırmak için çalışmalarda bulunmak,
- Şifalı Pilav'ın UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'ne girmesi için girişimler yapmak,
- Osmanlı Mutfak Kültürü'nü, Bilecik ve Bursa illerinin ortak mirası olarak UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'ne tescillemek için çalışmalar başlatmak,
- Sepetçilik, ipek ve yün halı dokumacılığı, Lefke Bezi dokumacılığı, Kınık Çömleği yapımı vb. unutulmaya yüz tutmuş geleneksel el sanatlarına ilişkin ürünler ile 2023 yılında coğrafi tescil alan Lefke Taşı'ndan (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2023) ve Bilecik Mermeri'nden yapılan yerel hediyelik eşyaların sunulduğu satış noktaları açmak,
- İlde yer alan turizm paydaşlarının ortak hareket ederek nitelikli, etkili ve çağa uygun araçlar kullanarak hizmet vermesini ve tanıtım yapmasını sağlamak (Örneğin; yeni teknolojilerin kullanımı, akıllı telefon uygulamaları, sanal gerçeklik, artırılmış gerçeklik vb.)

- Sosyal medyanın gün geçtikçe artan gücünü kullanarak geniş kitlelere ulaşmak için ünlü kişilerin (influencerlar) bölgeye gelmesini, turlar düzenlenmesini ve ilin farklı değerlerinin tanıtımını yapmasını sağlamak gerekmektedir.

Araştırmada zaman, maliyet ve pandemi koşullarının oluşturduğu güçlükler nedeniyle daha fazla paydaşa ulaşamamıştır. Dolayısıyla örnek büyüklüğünün genelleme yapmaya mümkün olmadığı göz önünde bulundurulmalıdır. Gelecekte çalışma yapmak isteyen araştırmacıların örneklem sayısını arttırması ve nitel çalışmaların yanı sıra nicel çalışmalar da tasarlamaları önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Anadolu Ajansı (2020). *Osmanlı'nın Kurulduğu 'Yanık Şehir'de Tarihin İzlerini Arıyorlar.* <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/osmanlinin-kuruldugu-yanik-sehirde-tarihin-izlerini-ariyorlar/1999681#:~:text=Bilecik'te%2C%20Kurtulu%C5%9F%20Sava%C5%9F%C4%B1',yap%C4%B1lar%C4%B1n%20izi%20jeoradar%20y%C3%B6nle%20s%C3%BCr%C3%BCl%C3%BCyor> (Erişim Tarihi: 22.06.2023).
- Anadolu Ajansı (2021). *Bilecik'te Boş Arsada Yapılan Kazılarda 9 Bin Yıl Öncesine Ait Yaşam Alanları Gün Yüzüne Çıkarıldı.* <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/bilecikte-bos-arsada-yapilan-kazilarda-9-bin-yil-oncesine-ait-yasam-alanlari-gun-yuzune-cikarildi-/2219985> (Erişim Tarihi: 22.06.2023).
- Anadolu Ajansı (2022). *Bilecik'teki Gedikkaya Mağarası'nda Adak Çukuru Bulundu.* <https://www.aa.com.tr/tr/kultur/bilecikteki-gedikkaya-magarasinda-adak-cukuru-bulundu/2766135> (Erişim Tarihi: 22.06.2023).
- Anadolu Ajansı (2023). *Bilecik'teki Kazılarda Bulunan 8 Bin 600 Yıllık Flüt ve Parmak İzi Sergilenecek.* <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/bilecikteki-kazilarda-bulunan-8-bin-600-yillik-flut-ve-parmak-izi-sergilenecek/2590566> (Erişim Tarihi: 15.03.2023).
- Anttiroiko, A. V. (2015). City branding as a response to global intercity competition. *Growth and change*, 46(2), 233-252.
- Arıkan, R. ve Tünel, A. (2013). *Kuruluş ve Kurtuluşun Şehri Bilecik*. Bilecik Valiliği
- Ashworth, G., ve J. Tunbridge (1990). *The tourist-historic city*. London: Belhaven
- Ashworth, G. ve Page, S. J. (2011). Urban tourism research: Recent progress and current paradoxes. *Tourism Management*, 32(1), 1-15.
- Aygün, K. (1998). *Bilecik Şehir Coğrafyası*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Badita, A. (2013). Approaches to the analysis and evaluation of urban tourism system within urban destinations. *Revista De Turism - Studii Si Cercetari in Turism*, (16), 58-66.

- Baş, M. (2015).Kuruluş Döneminin Bilecik Yöresi Mimarları (Şeyh Edebalı, Dursun Fakih ve Kumral Abdal). *Uluslararası Tarihte ve Günümüzde Bilecik ve Çevresi Sempozyumu* (ss.54-68. 20-21 Kasım, Bilecik, Türkiye.
- Başkaya, Z (2013). Gelişimi ve dağılışı bakımından Türkiye ipekböcekçiliğinde Bilecik ilinin yeri, sorunları ve çözüm önerileri. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 18(30), 257-286.
- Başkaya, Z., (2017). Küçükemal Tabiat Parkı'nın (Pazaryeri Bilecik) eko-turizm ve rekreasyonel potansiyeli açısından değerlendirilmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(60), 164-188.
- Bilecik İl Kültür Turizm Müdürlüğü (2023a). Fotoğraflar (1,2,3,4,5,6,7,8,9,10). <https://bilecik.ktb.gov.tr/TR-69176/fotograf-galerisi.html> (Erişim Tarihi: 09.03.2023).
- Bilecik İl Kültür Turizm Müdürlüğü (2023b). *Tarihçe*. <https://bilecik.ktb.gov.tr/TR-69066/tarihce.html> (Erişim Tarihi: 10.03.2023).
- Bilecik İl Kültür Turizm Müdürlüğü (2023c). *Orhan Gazi Camii*. <https://bilecik.ktb.gov.tr/TR-69129/inanc-turizmi.html> (Erişim Tarihi: 10.03.2023).
- Bilecik İl Kültür Turizm Müdürlüğü (2023d). *Yerel Etkinlikle*. <https://bilecik.ktb.gov.tr/TR-69139/yerel-etkinlikler.html> (Erişim Tarihi: 12.03.2023).
- Bilecik İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (2023e). *Yöresel Mutfak*. <https://bilecik.ktb.gov.tr/TR-69091/yoresel-mutfak.html> (Erişim Tarihi: 12.03.2023).
- Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesi (2023). *Bilecik İnhisar Gedikkaya Mağarası Kazıları*. https://bilecik.edu.tr/arkeoloji/Icerik/BILECİK_iNHİSAR_GEDİKKAYA_MAGARASI_KAZILARI (Erişim Tarihi 22.06.2023)
- Bilecik Valiliği, (2023a). *Coğrafi Konum*. <http://www.bilecik.gov.tr/cografı-yapı> (Erişim Tarihi: 01.03.2023).

- Bilecik Valiliği, (2023b). *Yeryüzü Şekilleri*. <http://www.bilecik.gov.tr/cografya-yapi> (Erişim Tarihi: 01.03.2023).
- Bilecik Valiliği, (2023c). *Kamçı Yaylası*. <http://www.bilecik.gov.tr/kamci-yaylasi> (Erişim Tarihi: 03.03.2023).
- Bilecik Valiliği, (2023d). *İnhisar Mağarası*. <http://www.bilecik.gov.tr/inhisar-magarasi> (Erişim Tarihi: 03.03.2023).
- Bilecik Valiliği, (2023e). *Ertuğrul Gazi Cami*. <http://www.bilecik.gov.tr/ertugrul-gazi-cami> (Erişim Tarihi: 04.03.2023).
- Bilecik Valiliği, (2023f). *Şeyh Edebalı Türbesi*. <http://www.bilecik.gov.tr/seyh-edebali-turbesi> (Erişim Tarihi: 04.03.2023).
- Bilecik Valiliği, (2023g). *İnönü Şehitliği*. <http://www.bilecik.gov.tr/inonu-sehitligi> (Erişim Tarihi: 04.03.2023).
- Bilecik Valiliği, (2023h). *738. Söğüt Ertuğrul Gazi'yi Anma ve Yörük Şenlikleri*. <http://www.bilecik.gov.tr/738-sogut-ertugrul> (Erişim Tarihi: 04.03.2023).
- Bilgili, H. (2022). *Bilecik Türbeleri ve İnanç Sistemindeki Yeri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik.
- Bilgin, T. (2012). *Millî Mücadele Döneminde Bilecik*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Boz, M. (2016). Turizm destinasyonu olarak Gelibolu Yarımadası GZFT (SWOT) analizi. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, (31), 63-75.
- Can, C. (2014). *Bilecik, Pazaryeri, Ahmetler Köyü'ndeki Nekropol'den Ele Geçen Seramikler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Çakıcı, E. (2015). *Bilecik İli Söğüt İlçesi Küre Köyü Folkloru*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü (2019). *Bilecik İli 2018 Yılı Çevre Durum Raporu*. Bilecik Valiliği Yayınları.

- Demiryürek, H. (2011). *II. Meşrutiyet Döneminde Bilecik*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Giritlioğlu, İ. ve Avcıkurt, C. (2010). Şehirlerin turistik bir ürün olarak pazarlanması, örnek şehirler ve Türkiye'deki şehirler üzerine öneriler (derlemeden oluşmuş bir uygulama). *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (4), 74-89.
- Fidan E. (2020). Fikirtepe Kültürü ve öncesi: Bilecik Bahçelievler Kurtarma Kazısı'nın ilk sonuçları. *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 163, 29-38.
- Fidan, E., Mean E. ve Mean, F. D. (2022). Bilecik Hamsu Vadisi kültür miras yönetimi için yeni bir proje önerisi. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 32-45.
- Göker P. ve Erdoğan E. (2019). Bilecik kenti kültürel peyzaj değerlerinin irdelenmesi. *Euroasia Journal of Social Sciences & Humanities*, 6(7), 79-98.
- Göker P. ve Hergül C.Ö. (2019). Geleneksel el sanatlarından seramik üretiminin kırsal turizm üzerindeki etkileri: Kınık Köyü, Bilecik örneği. *6th International Symposium on Academic Studies in Science, Engineering and Architecture Sciences* (ss.78-89), 13-15 Haziran, Ankara, Türkiye.
- Göktürk Çetinkaya, S. (2019). Milli Mücadelede Bilecik'in Yeri ve Düşman İşgalinden Kurtuluşu. <https://www.yarin11.com/milli-mucadelede-bilecikin-yeri-ve-dusman-isgalinden-kurtulusu> (Erişim Tarihi: 16.03.2023).
- Güngör, A.S. (2010) *Kurtuluş Savaşı Alanlarının Turizm Coğrafyası*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, (2012). *İllere Göre Geleneksel El Sanatlarımız*. Ankara: Sosyal, Kültürel Eğitimler ve Faaliyetler Grup Başkanlığı.
- Hill, T. ve Westbrook, R. (1997). SWOT analysis: It's time for a product recall. *Long Range Planning*, 30(1), 46-52.

ITB Berlin, (2023). *ITB Berlin and Ipk International: International Tourism in 2022 Made A Significant Recovery- Outbound Travel Almost Doubled in 2022*. https://www.itb.com/en/press/press-releases/news_8768.html (Erişim Tarihi: 12.02.2023).

Karacaoğlu, S. ve Sert, A.N. (2019). Şehir turizminde sosyo-demografik özelliklerin turistlerin tekrar ziyaret etme ve tavsiye etme niyetleri üzerine etkisi. *20. Ulusal Turizm Kongresi*, (ss.16-23), 16-19 Ekim, Eskişehir, Türkiye.

Koca, Z. (2010). *Milli Mücadelede Bilecik Yöresi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.

Kolankaya-Bostancı, N. ve Fidan, E. (2021). Bilecik Bahçelievler Neolitik Çağ Yontmataş topluluğuna ait ilk değerlendirmeler. *Anadolu Araştırmaları*, 24, 93–116.

Kuyucu, S. (2017). Kùltür Turizmi Kapsamında İnanç Turizminin Yerel Halk Tarafından Algılanması: Bilecik Örneği. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Kùltür Portalı (2023a). Orhangazi Camii. <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bilecik/gezilecekyer/orhangaz-cam> (Erişim Tarihi: 16.03.2023).

Kùltür Portalı, (2023b). *Gezilecek Yerler*. <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bilecik/gezilecekyer> (Erişim Tarihi: 19.03.2023).

Menteşe, S. ve Tağıl, Ő. (2012). Bilecik’te iklim elemanlarının hava kirliliği üzerine etkisi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(28), 3-16.

Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, (2012). İllere Göre Geleneksel El Sanatlarımız. Ankara: Sosyal, Kùltürel Eğitimler ve Faaliyetler Grup Başkanlığı.

Nikolayidis, H. (2016). Antik kaynaklar ve epigrafik veriler ışığında Bilecik ili tarihi coğrafyası (M.Ö. 6. Yüzyıldan Roma İmparatorluk dönemi sonuna kadar). Yayımlanmamış Doktora Tezi. Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

- Okuyucu, A. (2020). Bilecik şehrinde kültürel turizmin gelişmesinde etkili olacak fırsatlar ve güçlükler hakkında yerel halkın görüşleri. *Ege Coğrafya Dergisi*, 29(1), 73-86.
- Okuyucu, A. ve Erol, F. (2018). Savaş alanları turizmine yönelik motivasyon, duygu ve deneyimler: Metristepe ve İnönü Şehitlikleri-Bozüyük örneği. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 16(1), 135-151.
- Orman ve Su İşleri Bakanlığı (2013). *Bilecik Doğa Turizmi Master Planı 2013-2023*. Ankara: Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Orman ve Su İşleri Bakanlığı (2016). *Bilecik İli Tabiat Turizmi Master Planı 2016-2019*. Ankara: Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Özbek, M. ve Güllü, K. (2021). Destinasyon tercihinde film ve dizi izlemenin önemi: Kapadokya'da film turizmi örneği. *Erciyes Akademi*, 35 (Özel sayı), 855-873.
- Özden, M. (2009). *Bilecik İli Ağız İncelemesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Özkan, Ş (2022). *MÖ 3. binyılda Bilecik ve yakın çevresinde görülen yerleşim modelleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik.
- Öztürk, D. ve Ocak A. (2020). Bilecik florasına katkılar. *Journal of the Institute of Science and Technology*, 10(3), 1590-1596.
- Poyraz M. ve Göker P. (2019). Sürdürülebilir kırsal turizmin çevre ve toplum üzerindeki etkisi: Bilecik-Türkiye örneği. *6th International Symposium on Academic Studies in Science, Engineering and Architecture Sciences* (ss.63-78), 13-15 Haziran, Ankara, Türkiye.
- Priporas, C. V., Stylos, N. ve Kamenidou, I. E. (2020). City image, city brand personality and generation Z residents' life satisfaction under economic crisis: Predictors of city-related social media engagement. *Journal of Business Research*, 119, 453-463.
- Sevin, V. (2001). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

- Stors, N. (2022). Constructing new urban tourism space through Airbnb. *Tourism Geographies*, 24(4-5), 692-715.
- Şahinbaş, İ. (2018). *Doğa/Nature Bilecik*. (Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı), Seçil Ofset, İstanbul.
- Tao, W., Zhong, W. H. ve Hong, Y (2005). Urban tourism research methodology-A case study of GuangdongHong Kong-Macao area. *Chinese Geographical Science*, 15(2), 173-178.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2023). *İl Bazlı Veri Toplama Şablonu*. Bilecik İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Türk Patent ve Marka Kurumu (2023). *Coğrafi İşaretli Ürünler-Bilecik*. <https://ci.turkpatent.gov.tr/cograf-i-isaretler/liste?il=11> (Erişim Tarihi: 12.03.2023).
- Türe, C. ve Tokur, S. (2000). The flora of the forest series of Yırce-Bürmece-Kömürsu and Muratdere (Bilecik-Bursa, Turkey). *Turkish Journal of Botany*, 24(1), 47-66.
- Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilir nitel bir araştırma tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 24(24), 543-559.
- Türkiye İstatistik Kurumu -TÜİK (2021). *31 Aralık 2021 Tarihli Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Sonuçları İllere Göre İl/İlçe Merkezleri ile Belde/Köy Nüfusları*. https://www.tuik.gov.tr/indir/duyuru/favori_raporlar.xlsx (Erişim Tarihi: 12.03.2023).
- UNWTO, 2011). International Tourists to Hit 1.8 Billion by 2030. <https://www.unwto.org/archive/global/press-release/2011-10-11/international-tourists-hit-18-billion-2030> (Erişim Tarihi: 12.03.2023).
- Ünal, S. (2008). *Bilecik'teki Osmanlı Dönemi Yapıları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuklu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

- Ünsal, D. (2019). *Bilecik İlinde Bulunan İğne Oyası Ürünlerin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Vatan, A. (2015). *Destinasyon Pazarlaması Kapsamında Bilecik İli Turizminin Değerlendirilmesine Yönelik Paydaş Analizi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Vatan, A. (2017). Bilecik ilinin turizm envanteri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(53), 183-205.
- Vurgun, S. Y. (2018). Geçmişten günümüze Bilecik bölgesi Manavlarının sosyo-kültürel hayatlarının analizi. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 3(Özel Sayı), 490-508.
- Yağar, F. ve Dökme, S. (2018). Niteliksel araştırmaların planlanması: Araştırma soruları, örneklem seçimi, geçerlik ve güvenilirlik. *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(3), 1-9.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (5.baskı). Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Yılmaz, E. (2016). Türbe ziyaretlerinin sebepleri ve fert üzerindeki etkileri: Bilecik örneği. *Mediterranean Journal of Humanities*, 531-552.
- Yurdakul, M. (2015). Antik Roma'dan Günümüze Bilecik Mermeri ve Bilecik İli Doğal Taş Potansiyeli. *Uluslararası Tarihte ve Günümüzde Bilecik ve Çevresi Sempozyumu* (ss.32-41). 20-21 Kasım, Bilecik, Türkiye.
- Yuan, J., Deng, J., Pierskalla, C. ve King, B. (2018). Urban tourism attributes and overall satisfaction: An asymmetric impact-performance analysis. *Urban Forestry & Urban Greening*, 30, 169-181.